

ДИТИНА БЕЗ ДИТИНСТВА: ПОЗИТИВНИЙ ГЕРОЙ У РАДЯНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Статтю присвячено дослідженню образу дитини як позитивного героя в літературі українського соцреалізму 1930–1950-х рр. Позитивний герой репрезентує «нову людину» того часу, вільну від колишніх моральних установок і старих поведінкових стереотипів. Література для дітей була надзвичайно важлива у процесі формування «нової людини», допомагала виховувати молоде покоління згідно з ідеологічним курсом влади. Позитивний герой у дитячій літературі має специфічні риси, пов'язані з особливостями читацької аудиторії, що було досліджено на матеріалі творів українських письменників 1930–1950-х рр. (Олександра Копиленка, Олеся Донченка, Миколи Трублаїні, Оксани Іваненко). З'ясовано, що позитивний герой у дитячій літературі відігравав значно важливішу роль, ніж у дорослій.

Ключові слова: образ дитини, позитивний герой, література українського соцреалізму, дитяча література, «нова людина», молоде покоління.

Будівництво нового радянського суспільства відбувалося водночас з формуванням «нової людини», вільної від колишніх моральних установок і старих поведінкових стереотипів. На зміну традиційним морально-етичним цінностям, основою яких було християнське віровчення, приходять зовсім інша виховна парадигма, що базується на ідеях марксизму-ленінізму [11, с. 4]. Радянська влада будувала нове суспільство згідно з певною метою, маршрут руху до якої постійно змінювався. Однією з найхарактерніших рис радянської системи була швидка зміна ідеологічних пріоритетів, тому важливим завданням влади було подати ці зміни закономірними — вони не обговорюються та не пояснюються, а лише доносяться до кожного й беззаперечно виконуються. Людина, яка виховується в новому суспільстві, повинна «володіти навичками державної слухняності» [10, с. 112].

Література для дітей відігравала надзвичайно важливу з ідеологічної точки зору роль, допомагаючи виховувати молоде покоління згідно з ідеологічним курсом влади, тими вимогами, які суспільство висувало до радянської людини. Уже в 1918 р. на з'їзді працівників народної освіти Злата Ліліна (Зинов'єва) сформулювала основне завдання радянської школи: «Ми повинні створити з молодого покоління покоління комуністів. Ми повинні з дітей — бо вони подібно до воску піддаються впливу — зробити справжніх, хороших комуністів... Ми повинні вилучити дітей із-під грубого впливу сім'ї. Ми повинні їх узяти на облік, скажімо прямо, — націоналізувати. Із перших же днів їхнього життя вони перебуватимуть під благочинним впливом комуністичних дитячих садків і шкіл. Тут вони сприймуть абетку комунізму. Тут вони виростуть справжніми комуністами» (переклад мій. — О. М.) [цит. за : 8, с. 164–165].

Як уважає Світлана Коган, нове педагогічне мислення післяреволюційної Росії формувалося, ґрунтуючись на принципі «революційної доцільності». Такий підхід зумовив підлегле становище системи освіти та виховання як основи формування «нової людини». Максимально ця політика була реалізована саме в 1930-ті рр. — час досягнення принципово нового рівня контролю держави над усіма сферами суспільного життя. Відбувся перехід до нових методів впливу на свідомість, які доцільно назвати методами дресирування дитини [8, с. 166]. Система політичного виховання передбачала участь у молодіжних комуністичних організаціях, починаючи з початкової школи, раннє знайомство з партійними документами, що допомагало формувати у відповідному дусі радянську молодь, яка не мала досвіду нерадянського життя [10, с. 112–113].

Отже, література соцреалізму наскрізь дидактична: її головна мета — це виховання, що й вимагало актуалізації позитивного героя як зразка для наслідування. Умовними знаками позитивного героя можна вважати перераховані Сталіним ленінські риси характеру (скромність, серйозність, здатність до спілкування з різними людьми тощо), які стали канонічними під час зображення офіційних героїв [7]. Радянська дослідниця Лідія Чуковська так окреслила визначальну рису позитивного героя: «Насамперед вони — герої, що борються, борються і під час війни, і в роки миру, неодмінно борються, б'ються, воюють. Позитивний герой радянської літератури — і дорослої, і дитячої — це герой-борець, герой-будівельник, герой-переможець. Його позитивність у тому і полягає, що він активно бореться зі злом і вміє це зло перемагати. Якби він відрізнявся тим тільки, що в нього немає недоліків, за що ж його було б любити?» (переклад мій. — О. М.) [13].

Так, перша й основна риса позитивного героя — дієвість, це герой-борець. Активність позитивного героя в дитячій літературі виявляється у його любові до праці та старанності в навчанні. Загальновідомою була теза Максима Горького, виголошена в промові на I Всесоюзному з'їзді радянських письменників, про те, що основним героєм книжок потрібно обрати людину, озброєну всією міццю сучасної техніки, людину, яка, зробивши працю більш легкою та продуктивною, перетворила її на мистецтво. У повісті Олеса Донченка «Школа над морем» вожатий звертається з такими словами до учня: «Є народна казка про дурня Іванчика. У нього були брати, які вважали себе за майбутніх героїв, а на Іванчика дивились як на нездару і дурня. І ось виявилось, що саме Іванчик — герой, а брати його — нездари. І це тому, що Іванчик не боявся ніякої роботи, найважчої, найбуденнішої. Коли ти зрозумієш, Олег, що кожна корисна робота в нашій країні є справою честі...» [5, с. 173]. Після цього хлопчик переосмислює своє ставлення до праці. Він починає старанніше навчатися, щоб гарно скласти іспити, його взаємини з однокласниками поліпшуються.

Для поганих оцінок не повинно бути жодних виправдань — так уважають і вчителі, і батьки, і самі школярі. У цій же повісті Донченка описано ситуацію, яка яскраво ілюструє таку позицію. Родина відмінниці Галини Кукоби переживає не найкращі часи: мати дівчинки тяжко захворіла, невідомо, чи буде успішною її операція та подальше лікування, і це природно, що дитина дуже переживає й не може зосередитися на навчанні. Але батько навіть не припускає, що ці обставини можуть якось вплинути на оцінки Галини: «Мені дуже радісно, що ти найкраща піонерка й відмінниця в навчанні. Твоє життя попереду — чудове, щасливе життя, напевне, ти й сьогодні одержала не одне “відмінно”. Чи не так, доню? Оце справжня радість, справжнє щастя. Дочка-відмінниця» [5, с. 64]. Дівчинка не наважується сказати правду про отримані «двійки», щоб не розчарувати його. Успішність дитини в навчанні позиціонується чи не як найбільша радість у житті батьків, це те, чим вони передусім пишаються. Недарма навіть директор школи звертається до дівчинки з такими словами: «Батькові теж важко, я певний цього. Не поглиблюй же його горя оцінками “погано”. А матір, безумовно вилікують. І я знаю, що коли вона приїде, ти зможеш дуже її звеселити. Знаєш як? Покажеш їй свої відмінні оцінки. Як їй буде радісно поцілувати свою доньку-відмінницю» [5, с. 68–69].

Згодом Галина Кукоба завдяки підтримці своїх шкільних товаришів зуміла виправити незадовільні оцінки й стала навчатися так само старанно, як і раніше. Автор створив для ще несформованої особистості складну ситуацію вибору, із якої дитина вийшла переможцем. Справді, герої радянської літератури — це герої-переможці: «А чи знаєш ти, доню, яка радість охоплює моє серце, коли мені, озброєному ось цим ножом, щастить відвоювати у смерті людське життя? Таку радість можуть мати тільки переможці. Мені здається, що й ти маєш таку радість. Адже ти відмінниця у навчанні, а це теж треба завоювати. Це теж перемога, і ти — переможець...» [5, с. 92], — із такими словами звертається до Галини її батько.

Євген Добренко культ активності та праці в радянській літературі пояснює тим, що тоталітарна культура — це «культура соціальної самотності, що витісняється тоталітарною ідеологічною доктриною через утвердження “братерства”, “родинності”, “колективності” і через жорстоке придушення “індивідуалізму” окремої людини» (переклад мій. — О. М.) [2, с. 166]. Радянська людина змушена діяти, щоб побороти сумнів та власні безпорадність і безсилля. Культура соцреалізму як культура родинна спирається на патріархальну свідомість, що ґрунтується на таких надособистісних категоріях, як «Вітчизна-мати», «батько народів»,

«республіки-сестри» та ін. [2, с. 166]. Вождю як «батькові народів» належить центральне місце в міфі про «велику родину». Рідний батько не міг відігравати значної ролі у творах соцреалізму. Навіть коли герой мав батька, хтось із членів його «малої родини» — мати, старший брат, дружина та ін. — відігравали набагато важливішу роль у процесі формування його як особистості, процесі змушнення, аніж батько, місце котрого мав посісти вождь. Тому більшість героїв творів 1930-х рр. зростають без батька від народження або втрачають його в дитинстві. Цю тенденцію також можна пояснити тим, що і Ленін, і Сталін досить рано втратили батьків. Катерина Кларк наголошує на тому, що в літературі тривалий час існувала традиція зображувати сиріт як головних героїв. Такий підхід пов'язаний із тим, що сироті особливо складно відшукати власну індивідуальність, а у «великій казці про радянське суспільство» кожна людина була сиротою, поки «велика сім'я» не допомагала їй стати особистістю [7].

Герой роману Олександра Копиленка «Дуже добре» Аркадій виховується без батька — він загинув іще до народження сина. Останні слова батька були такі: «Сина, сина нашого, Надійко, бережи, виховуй! Щоб дитина знала, за які діла батько помер... Героя виховуй!..» [9, с. 126]. Зважаючи на цю настанову, мати фактично починає виконувати роль батька й не дозволяє собі жодних материнських ніжностей: «Ніколи надмірно не пестила Аркадія і не сюсюкала з ним. Їй здавалося, що така інстинктивно безконтрольна, сугубо емоціональна ніжність розмагнічує характер дитини. Міра ніжності повинна бути витриманою, щоб виростала людина загартована, хоробра, із сталевою волею і широким кругозором. Щоб жодне слово брехні не зірвалося з язика дитини і щоб розмови були одверті, як найщиріша любов» [9, с. 119].

Героїня повісті Донченка «Лісничиха» Улянка рано втратила обох батьків у складний воєнний час. Із рідних у неї залишився тільки дід. Однокласник Демко жаліє її: «Вона ж тепер сирота. І хлопцеві так яскраво пригадався чомусь малюнок з Шевченкового “Кобзаря”: сліпець із кобзою і поводир-хлопчик. Той хлопчик, мабуть, сирота, і співець-кобзар — йому за батька. Як же жалібно грає кобза!» [4, с. 441]. Дівчинкою опікується її вчителька, яка не повідомила їй про смерть батька, щоб це не вплинуло на підготовку дитини до екзаменів. Саме Людмила Степанівна бере активну участь у формуванні Уляни як особистості.

Цінності, за які прагне боротися позитивний герой, передусім колективні; інтереси держави завжди ставляться вище за особисті. Марина Аромштам зазначає: «Радянська ідеологія стверджувала безумовне верховенство колективу над індивідуальністю, цінностей колективу — над цінністю окремої людини, навіть якщо ця людина — дитина. Колективне виховання, колективні справи, колективні думки й почуття — ось те, на що повинна бути спрямована справжня радянська людина і в що вона повинна бути вбудована» (переклад мій. — О. М.) [1]. Яскравим прикладом може слугувати ситуація з повісті Донченка «Школа над морем», яка вже згадувалася вище. Відмінниця Галина Кукоба, переживаючи за здоров'я матері, не може зосередитися на навчанні й починає отримувати погані оцінки. Директор школи Василь Васильович наголошує на пріоритетності колективних інтересів у житті школяра й піонера, намагаючись повернути дівчинці бажання гарно навчатися: «<...>ти не повинна забувати, що не маєш ніякого права плямувати свій клас, який зараз має чудові показники. Тобі не подякують шестикласники, коли човен прикордонників (знаєш — “Буревісник”!) через тебе потрапить до іншого класу. Тут уже йдеться про справу честі!» [5, с. 69].

Домінування надособистісних цінностей призводить до того, що в радянській літературі діти позбавлені дитинства. Вони живуть «дорослим» життям, потрапляють у такі ситуації, які вимагають від них серйозних, «недитячих» рішень, прояву певних рис характеру. Маленькі герої позиціонуються як такі, що майже ні в чому не поступаються дорослим, вони теж здатні проявити себе у сміливих вчинках. Саме суспільство вимагає цього від них. Батько Галини з повісті Донченка «Школа над морем» у складній життєвій ситуації замість того, щоб заспокоїти та підбадьорити доньку, звертається до неї з повчаннями: «Ну, от! Галю, так не можна, згадай — ти піонерка, ти повинна бути мужньою. Піонери не плачуть, Галю. Запам'ятай — піонери ніколи не плачуть» [5, с. 64]. У повісті Донченка «Лісничиха» лісничий Макар Макарович також поводить з сином, як із цілком дорослою людиною, що здатна мислити зріло: «— Демко, — спитав він, — ти справжній мужчина? Я не помилюся в тобі? Ти будеш хоробрим, відважним захисником Батьківщини — артилеристом, чи льотчиком, чи піхотинцем. Може, ти будеш ученим, мандрівником, розвідником недосліджених пустинь, островів. І ти

завжди, я сподіваюсь, будеш чесною людиною, якій можна звірити найважливішу таємницю» [4, с. 440].

Дар'я Дімке зазначає, що статус дитини в новому суспільстві певною мірою був навіть вищий за статус дорослого, бо перероблювання вже наявного матеріалу (дорослих, які не мали досвіду радянського життя) було більш складним і тривалим процесом, аніж виготовлення «нового виробу». Дитина, на відміну від дорослих, швидше помічала ворогів, їй часто доводилося самотійно боротися з ними, бо дорослі надто довіряли один одному. Одним із улюблених героїв стає дитина, яка перемагає в поєдинку зі зрадниками. Як уважає дослідниця, діти швидше освоювали цінності нового світу, а отже, швидше ставали його героями, тому іноді дорослі та діти мінялися місцями — діти були змушені виховувати дорослих [3, с. 20–21]. Так, у повісті Миколи Трублаїні «Шхуна Колумб» 17-річний підліток уселяє страх іноземному шпигуніві-убивці: «Знаючи Марка, він побоювався його навіть зв'язаного, але тишив себе думкою, як наприкінці цього рейсу наставить йому в лоб дуло револьвера і скаже: “Зараз ви, юначе, підете в гості до милої Люди”» [12, с. 430]. Прикметно, що навіть у своїх думках шпигун звертається до хлопчика на «Ви» та сприймає його як рівноправного супротивника, а не як дитину.

Самі діти також виявляють бажання швидше вирости, їм не подобається, коли їх сприймають як нерівноправних, тобто «недорослих»: «Петро стоїть низенький, хоч і намагається виставити груди. На вигляд йому значно менше років, ніж насправді. Це завжди гнітило Петра. Так хотілося скоріше вирости, а воно не ростеться!» [9, с. 463]. Галочка з однойменного твору Оксани Іваненко також мріє стати дорослою: «Галі дуже хотілося швидше до школи. Хоч вона й не зовсім, але все-таки доросла — коли ходиш до школи. А маленькою нецікаво бути. Тільки старші так думають, що малим добре. Сама нікуди не ходи, одягай, що мама скаже, спати лягай рано, коли мама і тато ще й не думають спати, обов'язково обідай і снідай! Галя вже вирішила, коли вона буде дорослою, супу і хліба не їсти ніколи, нізачо (хіба що хліб з варенням), ніколи не спати і щодня ходити в кіно. Її двоюрідний братик Вовка, трошки старший, з нею цілком згодний, тільки він ще каже, що й слухатися нікого не буде і взагалі робитиме все, що захоче» [6, с. 22]. Світ дитинства асоціюється в героїні з великою кількістю заборон та обмежень, а доросле життя приваблює більшою свободою.

Головний герой оповідання Копиленка «Допит» — підліток Петро, який воює разом із партизанським загonom. Він потрапляє до рук гітлерівців, його починають допитувати зрадник Радянського Союзу («запроданець») із їхнього села та німецький офіцер. Під час допиту хлопчик не думає ані про родину, ані про своє життя — він не боїться смерті і навіть прагне залякати фашистів: «Ти в мене здохнеш з переляку» [9, с. 466]. На вимогу видати партизанів Петро відповідає, що «ніколи в світі лєнінський піонер не був і не буде зрадником Батьківщини» [9, с. 467]. У прощальному листі хлопець хоче звернутися до рідних: «Я напишу, щоб вони не сумували, не тужили за мною, хоч я й тяжко загинув. Це ж війна... Нехай тільки всім розкажуть, що невловимий партизанський розвідник, піонер Петро, потрапив-таки, на жаль, в руки катів народу. Напишу, що я вмираю за народ наш, за нашу рідну землю, за Сталіна і ніхто ніколи нас не переможе. Піонери ніколи не зраджують свій обов'язок і клятву, краще вмерти!.. Нехай цього листа надрукують в газетах, щоб знав про це весь світ» [9, с. 467–468].

Отже, варто виокремити ще одну рису позитивного героя: це — герой-патріот. Із цією рисою пов'язана наступна особливість: герої дитячої літератури або прагнуть здійснити подвиг, або принаймні внутрішньо готові до цього. Олег Башмачний із повісті Донченка «Школа над морем» понад усе бажає стати героєм. Він часто уявляє себе «наймолодшим у світі капітаном могутнього криголама» [5, с. 16]. Хлопчик романтизує цю професію, прагне пригод і слави. Для цього, на його думку, зовсім не обов'язково бути відмінником. Він навіть зневажає однокласників, які гарно навчаються, насправді їм заздрячи: «Нещасні зубрьожники! Хіба вони здатні на геройські вчинки?» [5, с. 26]. Ставши героєм, він зможе легко завоювати прихильність Галини Кукоби, яка не звертає на нього уваги: «О, буде час — усі визнають, хто такий Олег Башмачний! І тоді до нього підійде Галина і про віщось запитає. Може, про те, яке завдання треба розв'язати на завтра. Але він, Олег Башмачний, чудово знає, що це тільки привід, щоб потоваришувати з ним, з героєм. І він скаже їй: “Галино, а чому це ти питаєш мене? Адже ти

можеш спитати про це Сашка Чайку. Він же — відмінник, а я — що?..” Тут Галина почервоніє й тихо відповість: “Ти — герой, і я хочу дружити тільки з тобою”» [5, с. 26].

Олег не сприймає себе як дитину, прагнучи стати героєм: «Хіба не буває дітей-героїв? Та й яка я дитина? Подумаєш — дитина”! Мені вже скоро чотирнадцять років!» [5, с. 131] Упродовж твору уявлення хлопчика про подвиг деромантизується, що зумовлено як сприянням дорослих, так і життєвими обставинами. Так, піонервожатий, сварячи Олега за «попсовану парту», говорить: «Башмачний нашкрябав на своїй парті корабель, але йому ніколи в житті не доведеться керувати кораблем, коли він не стане відмінником» [5, с. 51]. Директор школи звертається до хлопчика з такими словами: «Треба мріяти. А для цього найперше треба бути героєм навчання. І тоді мрії стануть дійсністю» [5, с. 146]. Отже, досягнення людини в майбутньому житті залежать від її успішності в навчанні в школі — таку думку насаджує радянська література дітям. Наприкінці оповідання Олег таки здійснив героїчний вчинок: він урятував життя шкільному товаришеві, якого намагався вбити шпигун. Ця подія змінила хлопчика: «Тепер, коли про відважний вчинок Сашка й Олега писали в газетах і називали їх героями, Олег несподівано для себе відчув, що головне для нього не це. Головне в тому, що Сашко живий, що він, Олег, вихопив його безсилою і мертвого, з морських хвиль і ось іде з ним поруч, може дивитись йому в обличчя, розмовляти з ним, тримати за теплу руку...» [5, с. 200].

У повісті Трублаїні «Шхуна Колумб» іноземні шпигуни утримують на борту підводного човна групу підлітків, сподіваючись дізнатися таємницю видобутку гелію з торіанітового піску. Діти сміливо протистоять дорослим й розуміють при цьому, що відмова зрадити Батьківщину призведе до їхньої загибелі: «Марко твердо вирішив краще вмерти, ніж виконувати те, що йому наказуватимуть загарбники. Він не боявся за себе, — хлопця лякала лише доля його супутниць. Невже ж їм доведеться загинути в закапелках цього невідомого судна чи бути потопленими в морі?!» [12, с. 317]. Більше того, вони готові пожертвувати своїм життям, аби тільки технологія не потрапила до рук ворогів: «У звучанні голосу, що віддавав накази, почувся переляк. Значить, тепер небезпека загрожувала підводному човнові. Люда відчула прилив радості, забувши, що це також небезпека і для неї» [12, с. 410]. За таких обставин яскраво проявляється гіперболізована риса мужності радянських людей. Люда Ананьєва в екстремальних умовах поводить себе набагато виваженіше й сміливіше, ніж чоловіки, які теж знаходяться на човні: «Коли б каюту освітити промінням сильного прожектора, можна було б побачити на корабельній койці чоловіка в одязі моряка, із забинтованими рукою та боком, з дико страхливим виразом очей, в яких був відчай і жах, а за крок від нього на стільці світловолосу дівчинку років сімнадцяти з мигдалевидними очима в яких світилася висока мужність і напружена думка» [12, с. 474]. Розуміючи, що шанси вибратися живими з підводного човна дуже малі, багато моряків застрелилося, один збожеволів, і лише дівчинка-підліток зуміла зберегти ясність мислення.

Позитивний герой мусить бути відмежований від проявів та впливів дореволюційного, «буржуазного» життя. Зокрема це проявляється в такій обов'язковій рисі його світогляду, як атеїзм. У повісті Донченка «Школа над морем» малий Івасик, дуже допитливий і невгамовний, запитує старшого брата: «— Сашуню, а баба Лукеря сказала, що бог не дав свині роги. Еге ж, не дав? Він скупий — бог? — Немає бога, — каже, взуваючись, Сашко. — І мама казала, що немає. І дід Савелій. А баба Лукерка... — Вона дурна, ота баба. — Вона загубила десяту клепку з голови? Еге ж? — Мабуть, що так» [5, с. 73].

Схожу ситуацію зображено в романі Копиленка «Дуже добре». Бабуся Одарка не змогла позбавитися забобонних «дореволюційних» уявлень, але вона не нав'язує їх онуці. Зорієнтованість бабусі на минуле проявляється радше в її несприйнятті тогочасної молоді, стереотипному та застарілому уявленні про ідеал дівчини: «Колись діти були, гімназистки... Такі тихі та лагідні, слухняні...» [9, с. 10]. Отож, героям творів соцреалізму доводиться боротися з відголосками минулого, бо попереднє покоління залишається носієм певних забобонів, від яких потрібно захистити нове. Люди, які продовжують вірити в Бога, зображуються як дурні та «відсталі».

Отже, образ позитивного героя у дитячій літературі має такі особливості: це герой-борець, який активно діє (передусім ця риса проявляється в навчанні); герой-переможець; герой, позбавлений дитинства, що позиціонується як дорослий; герой-патріот, який прагне вчинити

подвиг або принаймні внутрішньо готовий до нього; людина, здатна на самопожертву, для якої найважливішими виступають інтереси держави та колективу; атеїст, відмежований від проявів дореволюційного, «буржуазного» життя; любить працю; часто це сирота.

Отже, позитивний герой у радянській дитячій літературі відігравав значно важливішу роль, ніж у дорослій. Це пов'язано з тим, що в радянській міфології діти постають символом нерозривної єдності минулого, сьогодення та майбутнього. Для того, щоб забезпечити побудову комуністичного суспільства, дорослі повинні правильно виховати дітей. Саме звідси походять усім відомі гасла: «Діти — це наше майбутнє» та «Майбутнє належить дітям». Відповідно дитина — це ключ до розуміння всієї радянської культури.

Список використаної літератури:

1. Добренко Е. Амфир во время чумы, или Лавка вневременности / Евгений Добренко // *Общественные науки и современность*. — 1992. — № 1. — С. 161–173.
2. Димке Д. Детство внутри утопических проектов: концепция и технология / Дария Димке // *Вестник Томского государственного университета*. — 2012. — № 1 (17). — С. 11–23.
3. Донченко О. Повісті для дітей / Олесь Донченко. — Харків: Харківське книжково-газетне видавництво, 1954. — 496 с.
4. Донченко О. Школа над морем: повість та оповідання: для середнього шкільного віку / Олесь Донченко. — К.: Веселка, 1987. — 232 с.
5. Іваненко О. Твори в п'яти томах / О. Іваненко. — К.: Веселка, 1984. — Т. 2: Повісті, оповідання, нариси. — 300 с.
6. Кларк К. Сталинский миф о «большой семье»: [Электронный ресурс] / К. Кларк. — Режим доступа: <http://novguslit.ru/library/?p=15>.
7. Коган С. Детство как этап формирования «нового человека» в довоенном советском обществе / С. Коган // *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*. — 2012. — Вып. 3. — С. 164–170.
8. Копиленко О. Твори / Олександр Копиленко. — К.: Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1955. — 544 с.
9. Литовская М. Советские периодические издания для детей 1920–1940-х годов и проблема трансформации идеологических приоритетов / М. Литовская // «*Studia Sovietica*»: Хронологія радянської культури: константи й трансформації / відп. ред. Валентина Хархун. — К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. — Вип. 3. — С. 112–121.
10. Пономарев Е. Предисловие / Е. Пономарев, Л. Величко // *Дети страны Советов: 1917–1941 гг. (антропологический аспект): хрестоматия* / отв. ред. Е. Пономарев. — Ставрополь: Изд-во СГПИ, 2010. — С. 3–7.
11. Трублаїні М. Шхуна «Колумб»: повісті, оповідання / Микола Трублаїні. — К.: Радянська школа, 1989. — 560 с.
12. Чуковская Л. Истина рождается в спорах: [Электронный ресурс] / Л. Чуковская. — Режим доступа: <http://www.chukfamily.ru/Lidia/Publ/tsel.htm>.

Child without Childhood: a Positive Character in the Soviet Literature for Children of the 1930–1950s

The article is based on the research of the image of the child as a positive character in the Ukrainian socialist-realistic literature in 1930–1950s. The positive character represents a «new person» of that time free from old moral views and behavioral stereotypes. Literature for children has played a crucial role in the formation of the «new person» helping to educate the new upcoming generation with reference to ideological course of authorities. The positive character in children's literature has certain specific features related to the features of the readership. These features were investigated in the works of Ukrainian writers of 1930–1950s (O. Kopylenko, O. Donchenko, M. Trublaini, and O. Ivanenko). A conclusion is drawn that the positive character in the children's literature played a much more important role than in the literature for adults.

Key words: image of the child, positive character, Ukrainian socialist-realistic literature, children's literature, «new person», new upcoming generation.